

Олена Булгакова,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту
Одеського національного політехнічного університету

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТІВ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В КОНТЕКСТІ ВЛАСТИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ, ЩО ДЕТЕРМІНУЮТЬ ЇЇ ПРОЯВ

У статті описується аналіз психологічних особливостей студентів Одеського національного політехнічного університету, що відрізняється високим і низьким рівнем загального показника психологічної готовності до соціальної взаємодії. Для відбору досліджуваних враховувались результати діагностики психологічної готовності до соціальної взаємодії, які були одержані за допомогою авторської анкети «Діагностика психологічної готовності до соціальної взаємодії».

Ключові слова: психологічна готовність, соціальна взаємодія, міжособистісні стосунки, соціальна адаптація.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У психологічній науці теорія соціальної взаємодії представлена працями Г. Андреевої, Ю. Волкова, В. Добренькова, Л. Іоніна, А. Кравченко, С. Кравченко, Л. Москвичова, Г. Осипова, Ф. Філіппова, С. Фролова, В. Ядова. Особливу значущість проблематика соціальної взаємодії отримує у контексті діяльності ВНЗ, яка потребує врахування притаманних їй закономірностей у процесі актуального здійснення інтерактивних стосунків у системі «викладач – студент», де на перший план висувається формування системи цінностей майбутнього фахівця, так і з огляду на здійснення професійних функцій дипломованих фахівців у майбутньому. Зазначене найбільш повно відображується у понятті психологічної готовності випускників ВНЗ до професійної діяльності та соціальної взаємодії, взагалі.

Психологічна готовність до соціальної взаємодії є суб'єктивним утворенням, похідним від завдань, регламентованих соціально-рольовими відносинами соціального інституту, процесів суб'єктивної гомогенності та

функціональної конкретизації кожного з діячів, а також їхньої взаємодії на рівнях компетентності, впливовості, стратегій і тактик, уявлень про належне та бажане. Вона є суб'єктне утворення, провідними ознаками якого виступають гомогенність (зближення суб'єкта і об'єкта), проактивна поетапна динамічність (суб'єктність як процес) та функціональна конкретизація кожного етапу (процес як послідовність отримання проміжних результатів).

Розглядаючи психологічну готовність до соціальної взаємодії як таку, що передбачає наявність навичок співробітництва. Останнє як: а) взаємодія при певному збігу інтересів, прагнень і цілей учасників за умов взаємодопомоги та взаємопідтримки (М. Косолапов); б) діяння разом, участь у спільній справі (С. Ожегов, Н. Шведова); в) найвищий рівень узгодженості позицій у діяльності (М. Дяченко) [13]. Тобто можна стверджувати про те, що головною умовою є здатність до узгодження власних дій з діями інших, які мають розглядатися як партнери.

У визначенні сутності поняття «психологічна готовність до соціальної взаємодії» головним є судження про готовність як результат підготовки, в якому наголошується важливість цілеспрямованої підготовки студентів ВНЗ до соціальної взаємодії з наголосом на значущості тих якостей у психологічному складі особистості, які забезпечують індивідові безпроблемний і конструктивний «вхід» у будь-яку інтерактивну спільноту.

Метою статті є описати психологічну готовність до соціальної взаємодії в контексті властивостей особистості, що детермінують її прояв.

Виклад основного результату дослідження. Аналіз психологічних особливостей осіб, що відрізняються між собою високим і низьким рівнем загального показника психологічної готовності до соціальної взаємодії здійснювався за допомогою методу профілів [7]. За основу для відбору досліджуваних враховувались результати діагностики психологічної готовності до соціальної взаємодії, які були одержані за допомогою авторської анкети «Діагностика психологічної готовності до соціальної взаємодії».

Усього констатувальним експериментом було охоплено 1527 студентів Одеського національного політехнічного університету. З них студенти Інституту машинобудування (ІМБ), Інституту електромеханіки та енергоменеджменту (ІЕЕ), Інституту промислових технологій та менеджменту (ІПТДМ), Інституту комп'ютерних систем (ІКС).

З основної вибірки досліджуваних (1527 осіб) було обрано 336 осіб з максимальним значенням загального показника психологічної готовності до соціальної взаємодії та 399 особи з мінімальним вираженням загального показника психологічної готовності до соціальної взаємодії.

До психодіагностичного комплексу дослідження увійшли: особистісний опитувальник Р. Кеттелла 16-PF, методика діагностики міжособистісних стосунків (Т. Лірі), тест-опитувальник соціальної адаптивності (О. Саннікова, О. Кузнєцова), «Тест-опитувальник самоствалення» (В. Столін, С. Пантілєєв).

Шістнадцятифакторний (16-PF) особистісний опитувальник Р.Кеттелла представляє систему з шістнадцяти первинних шкал-факторів, які вимірюють різні полярні властивості особистості: афектотимію (А+) – сизотимію (А-); сила «Я» (С+) – слабкість «Я» (С-); доміантність (Е+) – покiрність (Е-); безпечність (F+) – заклопотаність (F-); силу «над – Я» (G+) - слабкість «над – Я» (G-); сміливість (Н +) – боязкість (Н-); м'якість (I+) – твердість (I-); підозрілість (L+) – довірливість (L-); мрійливість (M+) – практичність (M-); проникливість (N+) – наївність (N-); схильність до почуття провини (O+) – самовпевненість (O-); радикалізм (Q1+) – консерватизм (Q1-); самодостатність (Q2+) – залежність від групи (Q2-); високий самоконтроль (Q3+) – низький самоконтроль (Q3-); напруженість (Q4+) – розслабленість (Q4-) і чотирьох вторинних факторів: екстраверсію (QI+) – інтроверсію (QI_-); тривожність (QII+) – емоційну стабільність (QII_-); кортикальну жвавiсть (жорстку врівноваженість) (QIII+) – відсутність кортикальної жвавості (QIII_-); незалежність (QIV+) – покiрність (QIV_-)16-PF [5].

Методика діагностики міжособистісних стосунків (Т. Лірі) містить 128 оціночних суджень, з яких у кожному з 8 типів відносин утворюються 16

пунктів, упорядкованих по висхідній інтенсивності, і використовувалась для оцінки спостережуваної поведінки досліджуваних студентів з метою визначення їхнього типу особистості.

За допомогою даної методики виявляється переважаючий тип відносин до людей в самооцінці та взаємооцінці. При дослідженні міжособистісних відносин найчастіше виділяються два чинники: домінування-підпорядкування і дружелюбність-агресивність. Саме ці чинники визначають загальне враження про людину в процесах міжособистісного сприйняття [8].

Тест-опитувальник соціальної адаптивності (О. Саннікова, О. Кузнєцова) призначений для діагностики формально-динамічних і якісних показників адаптивності. Опитувальник діагностує широту охопту сигналів соціуму (ШОСС), легкість розпізнавання і ієрархізація сигналів соціуму (ЛІСС), точність орієнтації в соціальних очікуваннях (ТОСО), стійкість емоційного переживання (СЕП), готовність змінюватися (ГЗ), готовність до здійснення конструктивних дій, що спрямовані на переборювання невдач (ГПН), готовність до здійснення дій, що спрямовані на досягнення мети (ГДМ), загальний показник адаптивності (ЗПА). Тест-опитувальник складається з: інструкції, 80 запитань (по 10 на кожен показник; бланку для відповідей, побудованих за принципом вибору одного з чотирьох варіантів [10].

«Тест-опитувальник самоствавлення» В. Століна і С. Пантілеєва. [4, с. 264] побудовано відповідно до ієрархічної моделі самоствавлення В. Століна. За допомогою цього опитувальника виявляється три рівні самоствавлення, що відрізняються ступенем узагальнення.

Перший – це рівень конкретних дій (готовність) стосовно свого «Я». Він охоплює такі шкали: самовпевненість (шкала 1), ставлення інших (шкала 2), самоприйняття (шкала 3), самокерівництво (шкала 4), самозвинувачення (шкала 5), самоінтерес (шкала 6), саморозуміння (шкала 7).

Більш узагальнений рівень самоствавлення утворюють: самоповага (шкала I), аутосимпатія (шкала II), очікування позитивного ставлення (шкала III), самоінтерес (шкала IV).

Самоповага (Шкала I) об'єднала твердження, що стосуються «внутрішньої послідовності», «саморозуміння», «самовпевненості».

Аутосимпатія (Шкала II) поєднує пункти, у котрих відображається дружність-ворожість до власного «Я». У дану шкалу ввійшли пункти, що стосуються «самоприйняття», «самозвинувачення».

Самоінтерес (Шкала IV) відбиває міру близькості до самого себе, інтерес до власних думок і почуттів, готовність спілкуватися із собою «на рівні», впевненість у своїй цікавості для інших.

Також ця методика діагностує головний фактор – глобальне самоствавлення (Шкала S). Дана шкала вимірює інтегральне почуття «за» або «проти» власного «Я» досліджуваного.

Надалі ми розглядатимемо усереднені профілі властивостей особистості, які мають важливе значення в процесі формування готовності до соціальної взаємодії, а саме: профілі показників міжособистісних стосунків та властивостей особистості, що діагностовані за допомогою факторного особистісного опитувальника (Р. Кеттелл).

Огляд отриманих профілів свідчить про наявність відмінностей факторної структури особистості в групах з різним рівнем готовності до соціальної взаємодії, що підтверджено t-критерієм Стьюдента.

Профіль властивостей особистості у групі студентів, які мають високий рівень психологічної готовності до соціальної взаємодії, відрізняється емоційною стабільністю (QII–). Зміст цього вторинного фактору складають такі характеристики, як: сила «Я», соціальна сміливість, довірливість, спокій, самовпевненість, високий самоконтроль, вольові якості, низька его-напруженість, нефрустрованість.

Невисокі значення фактору L– свідчать про довірливість цих осіб, про властиву їм внутрішню розслабленість, щирість, вільність від залежності, про легке ставлення до труднощів, здатність до розуміння, прощення, притаманну їм терпимість і доброзичливість по відношенню до оточуючих людей. Такі особи здатні встановлювати гармонійні стосунки із людьми, і можуть

злагоджено працювати в колективі. Негативними сторонами можуть бути почуття власної незначущості, зайва поступливість, відсутність будь-яких проявів підозрілості, вразливість тощо.

Вираженість сили «Я» (С+) і сміливості (Н+) дозволяє характеризувати даних осіб як емоційно стійких і соціально активних. Вони можуть бути витриманими, їм властивий реалістичний погляд на речі, здатність управляти ситуацією і справлятися з труднощами (шляхом запобігання або уникнення). Соціальна сміливість виражається у товариській, активності, явному інтересі до осіб протилежної статі. Вони можуть бути авантюристичними, схильними до ризикових вчинків і поведінки. Слід також зазначити, що одним із яскравих проявів соціальної сміливості є чуйність, добродушність, схильність до вільного самовиразу в поведінці. Поява цієї ознаки в характеристиці осіб з високим рівнем соціальної взаємодії, підтверджує її властивість відчувати себе захищеною, несхильність оборонятися від людей і груп [3]. Однак ці якості поєднуються із безтурботністю, із ігноруванням небезпеки, що, інколи, може нашкодити особистості.

Ще однією властивістю представників даної групи є відсутність схильності до почуття провини, що поєднується із такими якостями як впевненість у собі (або самовпевненість), спокій, благодушність, веселість, життєрадісність, безпечність, відсутність боязкості, енергійність. Особистості із такими якостями не схильні до фрустрації, що з одного боку, може супроводжуватися такими негативними явищами як низька мотивація, зайва задоволеність, із іншого – спокій, розслабленість, незворушність. Можна припустити, що такі особи будуть менш схильними до стресу, пов'язаному із соціальними контактами.

Вираженість вторинного фактору QII – свідчить про схильність осіб до переживань позитивного характеру по відношенню до себе і у сфері соціальної взаємодії, про їх здатність контролювати власні емоції, поведінку, тобто про достатній рівень емоційної зрілості. Як правило, низькі показники за фактором

тривожності, свідчать про психічне здоров'я (за умови, якщо їх значення є не дуже низькими) [15].

Серед первинних факторів у структурі особистості із високим рівнем соціальної взаємодії виділяється А+ (афектотімія). Основні характеристики цього фактору повністю відповідають психологічній сутності соціальної взаємодії: сердечність, товарицькість, доброту, відкритість, природність, готовність до співдружності, до приєднання, уважність по відношенню до інших людей, здатність до довіри, про яку вже зазначалося, легкість в адаптивних діях.

Аналіз профілю осіб з низьким рівнем соціальної взаємодії свідчить про вираженість сили «Зверх – Я» (G+), що характеризує їх як високо нормативних, моральних, врівноважених, відповідальних. У таких осіб сильний характер, вони гідні довіри, мають почуття обов'язку, дотримуються стандартів і правил (особливо моральної сфери життя). До того ж їм притаманні наполегливість у досягненні мети, точність, ділова спрямованість. Ці люди не можуть відступати від правил і стандартів, навіть коли це є більш доцільним для них і оточуючих. Вони часто зациклені на певному порядку речей і ні на йоту не відступають від нього. Прихильність до порядку поєднується із консерватизмом (Q1–). Як відомо, фактор консерватизму в моделі Р. Кеттелла містить такі якості як стійкість поглядів, терпимість до традиційних труднощів, прийняття тільки того, що пройшло перевірку часом, схильність до моралізації. У складі цього фактору є підозрлість по відношенню до нових людей, нових ідей, що яскраво доповнює портрет особистості з низьким рівнем соціальної взаємодії. Додатний полюс вторинного фактору QIII+ характеризується відчуженістю, відособленістю, низькою чутливістю, можливо, жорстокістю і суворістю (Г).

Із зазначених первинних факторів найбільш виділяються низька чутливість і практичність. Чутливість виражається в товстошкірості, розсудливості, реалістичності, може виражатися в жорстокості. Такі особи не схильні до сентиментальності, самовпевнені, відповідальні, можуть бути суворими, цинічними, черствими у стосунках. Вони більш схильні до

практичних дій, логічні, послідовні, постійні. Їх практичність пов'язана із відсутністю вірити ілюзіям, що, в свою чергу, поєднується з обмеженістю уяви і фантазії, виражається в приземленості принципів і прагнень, жорсткому дотримуванні загальноприйнятих норм. Вони здатні швидко вирішувати практичні питання, надійні, чесні, сумлінні, мають міцний характер.

Однак представникам даної групи властиві неспокій і певна обмеженість. Зайва увага до дрібниць також не суперечить цілісній картині рис інтолерантної особистості, а навпаки, поєднується з їх нездатністю відступати від певного порядку речей, що є ознакою категоричності. У літературі вказується, що одночасна вираженість усіх зазначених факторів, тобто поєднання їх додатніх полюсів, свідчить про незалежність особистості, її критичність, самотність [3; 9; 15].

Для представників групи характерна схильність до домінування, бажання підпорядковувати, але при цьому проявляють нездатність бути дійсно незалежними і самодостатніми. Домінантність проявляється у них як прагнення до влади, прихильність авторитаризму в регулюванні соціальних відносин, непоступливість, самовпевненість, агресивність, впертість, норавливість, навіть конфліктність. Звісно, це може демонструватися як незалежність, але при цьому не виключається ворожість, бунтарство, непохитність, наявність потреби у захопленні інших [15].

Отже, емпіричне дослідження факторної структури особистості у осіб із різним рівнем соціальної взаємодії показало, що темпераментальні і характерологічні риси представників досліджуваних груп мають достатньо виражену специфіку. До того ж отримані психологічні портрети узгоджуються із загальними характеристиками соціальної взаємодії осіб.

Наступним кроком дослідження була побудова та інтерпретація психологічних профілів міжособистісних стосунків осіб з різним рівнем психологічної готовності соціальної взаємодії.

Порівняльний аналіз профілів показує ряд відмінностей між однойменними показниками типів міжособистісних стосунків у осіб з високим і

низьким рівнем готовності до соціальної взаємодії, що підтверджено t-критерієм Стюдента, а саме: за показниками I – авторитарний тип ($t = -1,94$; $p < 0,05$), III – агресивний тип ($t = -1,92$; $p < 0,05$) та домінування ($t = 2,08$; $p < 0,01$).

Отже, особи з високим рівнем соціальної взаємодії відрізняються своєю поведінкою, якій присутні такі характеристики: упевненість у собі, коректність, уміння з повагою ставитись до навколишніх, сміливість, об'єктивність, схильність до компромісу, співробітництво, підтримка інших у скрутних ситуаціях. Демонструють незалежність від чужих думок, уміють протистояти іншій точці зору, намагаються об'єктивно ставитися до інших. Це люди коректні, які поважають інтереси інших, з повагою ставляться до оточуючих. Представники з низьким рівнем психологічної готовності до соціальної взаємодії можуть бути охарактеризовані наступним чином: диктатори, з деспотичним, сильним характером, які є лідерами у всіх видах групової діяльності. При цьому вони можуть бути емоційно стриманими людьми, конформними, м'якими, довірливими, схильними до захоплення оточуючими, ввічливими, у яких відсутня своя точка зору, які слухняно і чесно виконують свої обов'язки.

Наступним кроком дослідження було визначення особливостей адаптивності в умовно визначених групах з різним рівнем психологічної готовності до соціальної взаємодії.

Аналіз профілів адаптивності осіб з різним рівнем психологічної готовності до соціальної взаємодії, дозволив описати специфіку прояву адаптивності представників досліджуваних груп, яка має низку відмінностей, що підтверджено t-критерієм Стюдента (на $p < 0,01$ рівні).

Тенденція до низьких значень представників групи з низьким рівнем психологічної готовності до соціальної взаємодії характеризує їх як осіб, що зосереджені на власних переживаннях при виникненні будь-якої проблеми довго перебувають в стані невизначеності, розгубленості, не здатні реально оцінити ситуацію. Для даних осіб характерна низька проникливість, не вміння або небажання помічати знаки та сигнали оточення. Спостерігається емоційна

нестійкість, що проявляється недостатнім самоконтролем власних емоцій у напружених адаптаційних ситуаціях, схильні до впливу своїх емоційних переживань, через що ускладнюється реалізація мети або конструктивне вирішення проблеми. Представники групи певною мірою важко переживають будь-які життєві зміни, але намагаються пристосуватися до нових умов існування, знайти позитивний сенс, мають недостатню здатність до самостійного прийняття рішення життєвих проблем, потребують підтримки інших, однак не завжди знаходять її через певні труднощі в спілкуванні. Через недостатньо розвинені вольові якості мають труднощі в постановці та реалізації мети. Тим не менш мають позитивне загальне задоволення від життя.

Слід також зазначити, що невиразність показників (ШОСС⁻, ЛІСС⁻, ТОСО⁻) свідчить про знижені когнітивні адаптаційні можливості та вміння, що проявляється в недостатньо адекватній оцінці соціальної ситуації. При цьому слід зазначити, що мова не йде про низький рівень розвитку інтелекту взагалі. В звичній неадаптаційній ситуації когнітивні здібності таких досліджуваних можуть проявлятися зовсім інакше, і мати протилежні характеристики. Саме схильність до порушення функціонування когнітивної сфери, пов'язаного з виникненням адаптаційної напруги, є однією з причин труднощів соціальної адаптації для особистості з переважаючим низьким когнітивним показником соціальної адаптивності [10]. Загалом, можна сказати, що дані особи мають середній рівень адаптивності та адаптаційних можливостей.

Студентам групи з високим рівнем психологічної готовності до соціальної взаємодії властива спостережливість, інформованість, вміння помічати нюанси поведінки інших людей, здатність ефективно спілкуватися з багатьма людьми, здатні бачити сутність подій, вчинків інших людей, вміють знаходити рішення в складних ситуаціях, правильно оцінюють потреби та вимоги соціального середовища, зміни в поведінці людей, обирають власну самостійну стратегію поведінки. Представникам групи притаманна схильність до високої продуктивності діяльності доцільності поведінки в напружених адаптаційних ситуаціях. Їх виділяє зосередженість в скрутних ситуаціях,

здатність контролювати власні емоції, переживання, стримування експресивних проявів. Ці особи відкриті для нового досвіду, прагнуть до змін та здатні змінюватися, що можна характеризувати їх як осіб, що прагнуть особистісному зростанню та самоактуалізації. Вони мають розвинену здатність до прогнозування майбутніх подій та впливати на них з метою досягнення успіху або уникнення невдач, досягати поставлених цілей та задач завдяки цілеспрямованості, організованості, розвинутому самоконтролі та саморегуляції, креативності, сили власного «Я», реалістичності домагань. Загалом слід визначити, що представників групи «не самотні» можна вважати як осіб легко адаптивних, стійких до негативних емоційним впливам, здатних швидко відновлюватися за рахунок ефективній роботі адаптивних механізмів. Їм притаманні самовпевненість, спокій, рівновага, гнучкість, адекватність [10].

Крім того, визначені вагомі розбіжності у вираженості показників самоствавлення особистості. Відомо, що ставлення людини до себе впливає на прояв її соціальної активності, обумовлює її адекватність і асертивність. Існує значна кількість досліджень, в яких встановлено тісний зв'язок між ставленням особистості до себе, як до суб'єкта життєдіяльності та її поведінкою. Відзначається, що висока самоповага особистості є умовою її максимальної активності, продуктивності в діяльності, реалізації творчого потенціалу, впливає на свободу вираження почуття, рівень саморозкриття у спілкуванні, в стосунках з оточенням. Стійке позитивне самоствавлення слугує основою віри людини в свої можливості, самостійність, енергійність, пов'язані з її готовністю до ризику, обумовлюють оптимізм в очікуванні успішності своїх дій у ситуації невизначеності. Люди з позитивним самоствавленням більшою мірою схильні дотримуватися моральних норм, прагнуть зберігати незалежність на фоні позитивного ставлення до інших людей [4].

Негативне самоствавлення, на відміну від позитивного, є джерелом труднощів у спілкуванні, упередженості, оскільки така людина впевнена в поганому ставленні до неї інших людей. Проблема цінності свого «Я» майже повністю поглинає увагу людини, у зв'язку з чим рівень її активності надмірно

підвищується і ускладнює вибір адекватного способу взаємодії, її поведінка стає ригідною, агресивною і пов'язана з неадаптивними, асоціальними формами поведінки.

Аналіз профілів самоствалнення осіб з різним рівнем готовності до соціальної взаємодії, дозволив описати специфіку прояву самоствалнення представників досліджуваних груп.

Представники групи осіб з високим рівнем готовності до соціальної взаємодії переживають яскраво виражене сприятливе ставлення до власного «Я» і відчувають власну цінність. Мають виражене почуття самоповаги, власної гідності. Вони вважають себе спроможними, значними, процвітаючими, вірять в себе і в те, що можуть подолати свої недоліки. Їм властиве почуття ауто симпатії, самоцінності, що є природною основою психічного здоров'я і цілісності особистості. Але це не означає самовдоволення або некритичного самосприйняття, це добре усвідомлювана позитивна Я-концепція, яка служить джерелом стійкої адекватної самооцінки. Усвідомлюють, що у більшості своїх знайомих чи оточення не викликають симпатію можливо через демонстрацію агресивної поведінки, спалахами гніву, роздратуванням. Дані особи задоволені собою, у представників із середнім ступенем вираженості спостерігається виборче сприйняття людиною ставлення оточуючих до себе. З їх точки зору, позитивне ставлення оточуючих поширюється лише на певні якості, на певні вчинки; інші особистісні прояви здатні викликати у них роздратування і неприйняття. Представників даної групи характеризує самоповага, ставлення до себе як до впевненої, самостійної, вольової і надійної людини, яка знає, що є за що себе поважати. Перешкоди на шляху до досягнення мети сприймаються ними як переборні. Проблеми зачіпають неглибоко, переживаються недовго. При несподіваній появі труднощів впевненість в собі знижується, наростають тривога і занепокоєння. Спостерігається виборче сприйняття людиною ставлення оточуючих до себе, вважають, що позитивне ставлення оточуючих поширюється лише на певні якості, на певні вчинки; інші особистісні прояви здатні викликати у них роздратування і неприйняття. Їм властиво приймати всі

сторони свого «Я», приймати себе у всій повноті поведінкових проявів, при цьому загальний фон сприйняття себе залишається позитивним. Такі люди часто відчувають симпатію до себе, до всіх якостей своєї особистості, а свої недоліки вважають продовженням гідності (достоїнств). Мають низький контроль над емоційними реакціями і переживаннями з приводу себе. Відчувають себе здатними чинити опір зовнішнім впливам, опиратися долі і стихійним подіям. Виявляють тенденцію до заперечення власної провини в конфліктних ситуаціях. Захист власного «Я» здійснюється шляхом звинувачення переважно інших, перенесенням відповідальності на оточуючих за усунення бар'єрів на шляху до досягнення мети. Відчуття задоволеності собою поєднання з осудженням інших, пошуками в них джерел всіх неприємностей і проблем [6; 11; 12].

Студенти, що склали групу з низьким рівнем готовності до соціальної взаємодії, відчувають невпевненість в своїх можливостях і сумнів у своїх здібностях. Вони мають сумніви приймаючи рішення, не довіряють своїм рішенням, часто сумніваються в здатності долати труднощі і перешкоди, досягати поставленої мети. Можливо уникнення контактів з людьми і глибоке занурення у власні проблеми, внутрішня напруженість. Мають відчуття позитивного ставлення до себе з боку оточуючих, впевнені, що їх люблять інші, цінують за особистісні та духовні якості, за здійснювані вчинки і дії, за прихильність груповим нормам і правилам. Їм характерна товариськість, емоційна відкритість для взаємодії з оточуючими, легкість встановлення ділових і особистих контактів. Проявляють вибірковість у ставленні до себе, схильні приймати не всі свої достоїнства і критикувати не всі свої недоліки. У звичних для себе умовах можуть проявляти виражену здатність до особистого контролю. У нових ситуаціях регуляційні можливості «Я» слабшають, посилюється схильність до конформності. Недостатній вольовий контроль для подолання зовнішніх і внутрішніх перешкод на шляху до досягнення мети. Переживання щодо власного «Я» супроводжуються внутрішнім напруженням. Здатні бачити недоліки і готові поставити собі в провину всі свої промахи і

невдачі. Установка на самозвинувачення супроводжується розвитком внутрішньої напруги, відчуттям неможливості задоволення основних потреб. Вони не в змозі правильно зрозуміти власну особистість і як наслідок досягти задоволеності самим собою, а це в свою чергу перешкоджає повноцінному розвитку особистості [6; 11; 12].

Таким чином, нам вдалося описати психологічні профілі осіб з високим та низьким рівнем психологічної готовності до соціальної взаємодії через особливості самоствавлення, адаптивності, міжособистісних стосунків та властивостей особистості.

Список використаної літератури

1. Андреева, Г. М. Социальная психология. Изд. 3 / Г. М. Андреева. – М. : Наука, 1994. – 325 с.
2. Волков, Ю. Г. Социология. Учебник для студентов вузов / Под ред. В. И. Добренкова. 2-е издание / Ю. Г. Волков. – М. : Р. н /Д, 2007. – 572 с.
3. Батаршев, А. В. Многофакторный личностный опросник Р.Кеттелла: Практическое руководство / Батаршев А. В. – М. : ТЦ Сфера, 2002.– 96 с.
4. Бодалев, А. А. Общая психодиагностика / А. А. Бодалев, В. В. Столин. – СПб. : Речь, 2002. – 439 с.
5. Мельников, В. М. Введение в экспериментальную психологию личности: учебное пособие для слушателей ИПК преподавателей педагогических дисциплин университетов и педагогических институтов / В. М. Мельников, Л. Т. Ямпольский. – М. : Просвещение, 1985. – 319 с.
6. Пантеев, С. Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система / С. Р. Пантеев. – М. : МГУ, 1991. – 110 с.
7. Пашукова, Т. И. Практикум по общей психологии для студентов педагогических вузов: учеб. пособие / Т. И. Пашукова, А. И. Допира, Г. В. Дьяконов. – М. : Ин т практ. психологии, 1996. – 127 с.
8. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. – Самара: Издательский дом «БАХРАХ-М», 2002. – 672 с.
9. Рукавишников, А. А. Факторный личностный опросник Р. Кэттелла. Руководство по использованию / А. А Рукавишников, М. В Соколова. – Санкт-Петербург, 1995. – 89 с.
10. Санникова, О. П. Адаптивность личности: монография / О. П. Санникова, О. В. Кузнецова – Одесса : Издатель Н. П. Черкасов, 2009. – 258 с.

11. Сарджвеладзе, Н. И. Личность и ее взаимодействие с социальной средой / Н. И. Сарджвеладзе. – Тбилиси: Мецниереба, 1989. – 204 с.
12. Столин, В. В. Самосознание личности / В. В. Столин. – М. : Изд-во МГУ, 1983. – 284 с.
13. Формирование чувства сотрудничества у детей дошкольного возраста. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: otherreferats.allbest.ru/Психология/00140105_0.html
14. Ядов, В. А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. А. Ядов. – 3-е изд., испр. – Москва: Омега-Л, 2007. – 567 с.
15. Cattell, R. The Scientific Analysis of Personality / Raymond Cattell. – London: Penguin Books, Limited, 1965. – 225 p.

Стаття надійшла до редакції 7.09.2016

Булгакова Е. Психологическая готовность студентов к социальному взаимодействию в контексте свойств личности

В статье описывается анализ психологических особенностей студентов Одесского национального политехнического университета, которые отличаются между собой высоким и низким уровнем показателя психологической готовности к социальному взаимодействию. Для отбора исследуемых учитывались результаты диагностики психологической готовности к социальному взаимодействию, которые были получены с помощью авторской анкеты «Диагностика психологической готовности к социальному взаимодействию».

Ключевые слова: *психологическая готовность, социальное взаимодействие, межличностные отношения, социальная адаптация.*

Bulgakova O. Psychological readiness to students social interaction in the context of personality traits that determine its forms

In domestic science the theory of social interaction represented by the works of G. M. Andreeva, Yu. G. Volkov, V. I. Dobrenkov, L. G. Anna, A. I. Kravchenko, S. A. Kravchenko, L. M. Moskvicheva, G. V. Osipov, F. G. Filippova, S. S. Frolov..Yadov. The special significance of issues of social interaction gets in the context of the activities of higher educational institutions, which requires consideration of the inherent patterns in the process of actual implementation of the interactive relationships in the system "teacher - student", where there is formation of system of values of future specialists, and taking into account the implementation of professional functions of graduates in the future. Psychological readiness for social interaction is a high development of individual units which occurs in the interaction with the formation of other substructures. Identified a steady trend to the formation of a high level of psychological readiness for social interaction for those students who are high adaptability, ability to control emotions, perseverance in achieving goals, a

tendency to show initiative and take responsibility in relationships, the presence of well developed communication skills, tolerance, the desire to avoid failures, emotional maturity and the like. A low level of psychological readiness for social interaction is evident in the lack of development of the communicative tolerance, sociability, self-confidence, belief in the meaninglessness of changes aimed at achieving life goals.

Keywords: *psychological readiness, social interaction, interpersonal relations, social adaptation.*